

werd het belang onderstreept van deelname van Justitie aan het overleg in de gevangenis zelf. Ervaringen met 'vormingsagenten'⁶ waren positief en kunnen uitgebreid worden. In een geest van samenwerking kunnen de knelpunten, waarvan hoger sprake, tot een oplossing komen.

Besluit: eigenaardig en evenwaardig

Het onderwijs aan gedetineerden is geen bestseller, maar is nog minder rijp voor de ramsj. Belangrijk lijkt ons dat er een beleid gevoerd wordt. Dit beleid moet zich vertalen in beslissingen die een globale structuur van het onderwijs aan gedetineerden mogelijk maken, met de nodige ondersteuning.

Onderwijs aan gedetineerden is volwassenenonderwijs zoals 'buiten': het aanbod moet de gedetineerde op een spoor naar meer en betere scholing zetten en dus aansluiten bij de normen die gelden voor het hele volwassenenonderwijs. Daarnaast moet erkend worden dat dit onderwijs een eigen 'werksoort' is, die aangepaste structuren, specifieke doelen en personeel met een aangepaste vorming vraagt.

De ervaring van de voorbije jaren heeft geleerd dat er interessante ideeën leven over het onderwijs aan gedetineerden en dat velen gemotiveerd blijven om eraan te werken. Deze vaststelling is een waarborg dat het onderwijs aan gedetineerden er goed voorstaat, hoe groot ook de hindernissen en frustraties zijn.

Contact: marc.tassier@vocb.be

Elektronische nieuwsbrief:

<http://www.vocb.be/bakberichten.html>

MARC TASSIER *

DE NIEUWE TUCHTPROCEDURE TEN AANZIEN VAN GEDETINEERDEN

Het tuchtstelsel binnen een strafinrichting zal wellicht nooit overbodig kunnen worden

⁶ Vormingsagenten zijn penitentiaire beampten die de vorming in de gevangenis opvolgen en een brugfunctie hebben naar de diensten van Justitie.

* Vlaams Ondersteuningscentrum voor de Basiseducatie

gemaakt. Het is een beleidsinstrument dat er toe strekt de orde en veiligheid binnen een gevangenis te garanderen¹. Deze ordehandhaving mag echter niet als doel op zich worden beschouwd, maar moet voornamelijk worden gezien in het licht van de verwezenlijking van de doelstellingen van een strafinrichting ten aanzien van de gedetineerden². Met andere woorden, de tuchtregeling moet bijdragen tot een klimaat waarbinnen de strafinrichting de functies die haar toevertrouwd zijn kan verwezenlijken. Daarnaast moet een tuchtstelsel er ook voor zorgen dat de gezagspositie van de directeur en het personeel wordt ondersteund met het oog op het doen naleven van de leefregels binnen de inrichting.

Sinds 1 juni 2005 is er in de Belgische gevangenissen een nieuwe tuchtprocedure van kracht die geregeld wordt door de ministeriële omzendbrief van 2 mei 2005, dewelke enkele fundamentele veranderingen aanbrengt aan de bestaande werkwijze. Deze circulaire benadrukt dat "het beroep op de tuchtprocedure moet beperkt blijven tot situaties waarin de handhaving van de orde en de veiligheid van de inrichting dit gebiedend rechtvaardigen en er geen enkel ander middel kan worden gebruikt om dit te verzekeren" (het subsidiariteitsbeginsel). Andere belangrijke imperatieven zijn waardigheid, (zelf)respect en verantwoordelijkheid als componenten van een humane bejegening. Deze nieuwe procedure komt eveneens tegemoet aan de verzuchting naar meer waarborg van de 'rechten van de verdediging'. De laatste jaren werden nogal wat beslissingen vernietigd door de Raad van State. Dit wil de Minister in de toekomst vermijden. Ten slotte wordt met de nieuwe tuchtprocedure meer uniformiteit onder de Belgische strafinrichtingen beoogd.

Tot aan de inwerkingtreding van deze nieuwe circulaire werd de tuchtprocedure - zij het op summere wijze - geregeld door het KB van 21 mei 1965 houdende het Algemeen Reglement

¹ M.O. 1777 van 2 mei 2005 betreffende de tuchtprocedure tegen een gedetineerde

² DUPONT, L., (ed.), *Op weg naar een beginwet gevangeniswezen*, Leuven, Universitaire Pers Leuven, 1998, 227-229

van de gevangenis. Dat stelt dat gedetineerden kunnen gestraft worden door de directeur nadat deze hen heeft gehoord wegens een inbreuk op een door dit Reglement gestelde regel. De motiveringsplicht en de openbaarheid van bestuur waren eveneens als algemene principes reeds toepasselijk.

De nieuwe omzendbrief legt nog meer gedetailleerde regels op op het vlak van de rapportage over de tuchtinbreuken, de termijnen en vormvereisten, de waarborg van het recht op verdediging, de motiveringsplicht, de hoorplicht en de maatregelen die moeten genomen worden opdat de anderstalige gedetineerde zijn dossier en de debatten zou kunnen verstaan.

De aangepaste tuchtprocedure is in feite een aanloop tot de inwerkingtreding van de Basiswet gevangeniswezen³ die zich toespitst op de interne rechtspositie van gedetineerden.

Hoe verloopt de procedure?

Een personeelslid dat een tuchtrechtelijke inbreuk vaststelt, schrijft, indien het dit nodig acht, een verslag aan de directeur. Deze laatste oordeelt binnen de zeven dagen na ontvangst ervan of hij al dan niet een tuchtprocedure zal starten en geeft er de gedetineerde schriftelijk kennis van. 24 uur volgend op de beslissing om een tuchtprocedure te starten wordt de gedetineerde gehoord in aanwezigheid (desgewenst) van zijn advocaat. Er worden notulen van de hoorzitting opgesteld, en binnen de 48 uur nadat de gedetineerde werd gehoord, neemt de directeur zijn beslissing omtrent de tuchtsanctie. Deze beslissing moet worden gemotiveerd in feite en in rechte, en wordt betekend aan de gedetineerde, zowel mondeling als schriftelijk.

Het al dan niet schrijven van een tuchtverslag door een personeelslid verschilt naargelang de situatie. Het beroep op de tuchtprocedure moet het karakter hebben van ultimum remedium, dit is wanneer andere ordescheppende middelen

hebben gefaald (vb. de dialoog, waarschuwingen, verontschuldigen, bemiddelingen).

De circulaire bevestigt het principe van het Algemeen Reglement dat de sanctiebevoegdheid uitsluitend berust bij directieleden.

Indien de directeur beslist tot het opstarten van een tuchtprocedure, stelt hij de gedetineerde daar schriftelijk van in kennis en roept hem binnen de 24 uur op tot een hoorzitting, terwijl hem een kopie van het rapport ter hand wordt gesteld, alsook een overzicht van de vroegere sancties en van elk stuk dat deel uitmaakt van het tuchtdossier. De gedetineerde geeft op het mededelingsformulier aan of hij al dan niet een beroep wenst te doen op een advocaat en geeft gebeurlijk diens coördinaten op. De gevangenis moet hem de mogelijkheid geven zijn advocaat telefonisch te contacteren, desnoods per fax. In de praktijk staan sommige inrichtingen in voor het systematisch faxen van het oproepingsformulier tot de hoorzitting aan de advocaat. Dit heeft het voordeel dat er steeds een bewijsstuk bestaat dat de advocaat werd ingelicht en op welk tijdstip dit gebeurde.

In afwachting van de hoorzitting en de beslissing omtrent het ten laste gelegde feit kan een voorlopige (orde)maatregel opgelegd worden, dewelke bijvoorbeeld inhoudt dat de gedetineerde op de cel moet blijven of in de veiligheidscel wordt geplaatst, dat hem voorwerpen worden ontnomen, of dat andere partiële regimebeperkingen worden opgelegd (vb. bezoek achter glas, individueel wandelen etc.).

De beslissing tot deze ordemaatregel kan eveneens enkel genomen worden door een directielid, en dient als dusdanig gemotiveerd en aan de gedetineerde betekend te worden. Deze voorlopige maatregel mag niet het karakter hebben van een onmiddellijke bestraffing. Hij wordt genomen in het geval van ernstige en opzettelijke aantasting van de interne veiligheid of indien door het aanzetten tot of voeren van collectieve acties de veiligheid in de gevangenis ernstig in gevaar wordt gebracht. Meestal dringt de voorlopige maatregel zich op in het geval van vechtpartijen of zwaar geweld in de werkplaats of op de wandeling, bij fysieke agressie tegenover personeelsleden, bij zware vernielingen (vb. vernieling van de celinboedel), of bij incidenten

³ Wet van 12 januari 2005 houdende de Basiswet betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van gedetineerden, *B.S.* 1 februari 2005

in de bezoekszaal zoals tumult of het smokkelen van drugs.

Wanneer een voorlopige maatregel wordt uitgevaardigd, dan verkort de proceduretermijn in die zin dat de hoorzitting dient plaats te grijpen binnen de 24 uren die volgen op het nemen van de voorlopige maatregel.

Op de hoorzitting stelt de directeur de gedetineerde nogmaals mondeling in kennis van de hem ten laste gelegde feiten en nodigt hem uit, in voorkomend geval bijgestaan door zijn advocaat, zijn opmerkingen aangaande de feiten mee te delen. De directeur-voorzitter kan, indien hij dit nuttig acht, de opsteller van het rapport als ook één of meerdere getuigen in aanwezigheid van de gedetineerde horen.

Van de hoorzitting wordt een verslag opgesteld volgens een gestandaardiseerd model. De beslissing aangaande de tuchtsanctie wordt genomen binnen 48 uur nadat de gedetineerde werd gehoord, en wordt zowel mondeling als schriftelijk meegedeeld aan de gedetineerde.

Tegen de tuchtsanctie, die een bestuurshandeling is, kan de gedetineerde twee rechtsmiddelen aanwenden:

- enerzijds een verzoekschrift tot nietigverklaring ingediend bij de Raad van State binnen de 60 dagen volgend op de kennisname van de beslissing. Dit verzoekschrift kan voorafgegaan worden door een vordering tot schorsing wegens uiterst dringende noodzakelijkheid;
- anderzijds een verzoekschrift ingediend bij de voorzitter van de Rechtbank van Eerste Aanleg teneinde een aantasting van een subjectief recht te doen ophouden.

Bespreking

Ontegensprekelijk houdt de nieuwe circulaire een kwaliteitscomponent in.

Op de eerste plaats worden hogere eisen gesteld aan het basisverslag dat geschreven wordt door het personeel. Het is het centrale document in de hele procedure en dient daarom nauwkeurig, juist en objectief te zijn. Ook andere documenten zoals de oproeping voor het verhoor, de notulen van de zitting en de beslissing tot tuchtsanctie dienen verzorgd te worden afgewerkt.

Al deze documenten kunnen immers gebruikt worden als basis voor eventuele beroepen voor de Raad van State of de Rechtbank.

Ten slotte mogen gedetineerden als "klanten" van een overheidsdienst ook verwachten dat alle documenten die door een overheid worden afgeleverd aan de nodige kwaliteitsvereisten voldoen.

De omzendbrief herinnert eveneens aan de principes van behoorlijk bestuur, zoals de motivering van bestuurshandelingen (de sanctie moet gemotiveerd worden naar rechte en naar feiten), de openbaarheid van bestuur (de gedetineerde moet in het bezit worden gesteld van alle gebruikte documenten uit de procedure), de hoorplicht (de gedetineerde moet gehoord worden op een daartoe georganiseerde hoorzitting en mag zijn opmerkingen formuleren), het recht op verdediging (de gedetineerde mag zich laten bijstaan door een advocaat; in het geval van een geïnterneerde is dit zelfs verplicht). Bovendien moet de directeur ervoor zorgen dat schikkingen worden getroffen opdat de gedetineerde het dossier en de debatten zou kunnen verstaan, desgevallend met behulp van een professionele tolk. De motivering van de sanctie omvat de elementen waaruit blijkt dat de straf gerechtvaardigd, proportioneel, toelaatbaar en pertinent is.

Naast het subsidiariteitsprincipe moet het proportionaliteitsbeginsel gerespecteerd worden. De ernst van de feiten rechtvaardigt het al dan niet opstellen van een tuchtprocedure en een sanctie moet in evenredigheid zijn met de gepleegde inbreuken. De gedetineerde heeft het 'recht van spreken' en men moet hem de kans bieden zijn versie van de feiten te geven. De feiten die de gedetineerde ten laste gelegd worden, moeten bewezen zijn.

Uit de praktijk blijkt dat er sinds het in voege treden van de circulaire van 2 mei 2005 beduidend minder dan voorheen vernietigingen of schorsingen van tuchtbeslissingen door de Raad van State zijn. De vele vernietigingen van tuchtbeslissingen door de Raad van State vormden immers de onmiddellijke aanleiding tot de hertekening van de procedure. Op dit vlak werpt de

omzendbrief in ieder geval reeds vruchten af. Bovendien kan dit als oefening dienen in afwachting van het in voege treden van de Basiswet gevangeniswezen⁴.

Nieuw zijn voornamelijk de hoorzittingen waarbij de gedetineerde zich kan laten bijstaan door zijn advocaat. Voordien hoorde de directeur de gedetineerde zonder raadsman, maar meestal in aanwezigheid van de penitentiaire assistent. Het valt op dat het debat thans meer tijd in beslag neemt, ook omdat alles genotuleerd wordt. Het is onze ervaring dat de aanwezigheid van de advocaat een gunstig effect heeft op de houding van de gedetineerde. Deze laatste blijkt hierdoor meer redelijkheid aan de dag te leggen en minder verhalen te verzinnen of de waarheid geweld aan te doen, laat staan verbaal agressief te worden. Ten aanzien van het ganse proces speelt de advocaat een coöperatieve rol die de sereniteit van de tuchtprocedure in de hand werkt. In veel gevallen wordt de hoorzitting hierdoor een leermoment dat bijdraagt tot meer volwassen gedrag van de gedetineerde.

Net zoals het Algemeen Reglement legt de circulaire de nadruk op de richtlijn dat de beslissingen tot tuchtprocedure, tot eventuele voorlopige maatregel en tot tuchtsanctie dienen genomen te worden door een directielid. Andere personeelsleden mogen geen tuchtprocedures voeren of tuchtsancties opleggen. Hierdoor wordt vermeden dat een en dezelfde ambtenaar rechter en partij kan zijn. Dit is naar analogie van de gewone rechter die in principe ook zelf niet de vervolging heeft gedaan.

Door het feit dat de gedetineerde die zich schuldig maakte aan een tuchtrechtelijk feit schriftelijk in kennis wordt gesteld, met afschrift van het tuchtverslag van de eventuele opstart van een tuchtprocedure, wordt vermeden dat de gedetineerde in het ongewisse blijft over een tuchtverslag. In het verleden gebeurde het wel eens dat een gedetineerde op het ogenblik van het verschijnen voor de directeur uit de lucht viel of veinsde van niets te weten. Voortaan kan hij ook niet meer voorwenden dat hij of zij niet op de hoogte was.

⁴ *Ibid.*

Naast de meer formele voorschriften legt de omzendbrief 1777 er de nadruk op dat de procedure niet mag leiden tot star formalisme, maar dat de geest van de reglementering moet gevolgd worden. In die zin moet een zekere soepelheid aan de dag gelegd worden op het vlak van het omgaan met de verslagen, de beslissingen tot een tuchtprocedure, de sfeer waarin de debatten gevoerd worden, de zwaarte van de opgelegde sancties. Het is niet zozeer de letter maar de geest die telt. Het opzet van de procedure is de waardigheid en het zelfrespect van de gedetineerde te vrijwaren. De rol van het personeel en de directeur is hierbij cruciaal en de wijze waarop die wordt ingevuld is een indicator van de cultuur in de gevangenis. Ons inziens moet de directeur er vooral over waken dat er rechtvaardig wordt gesanctioneerd. In wezen was dit ook de essentie van de tuchtprocedure zoals voorzien door het Algemeen Reglement van de Strafinrichtingen⁵.

Cijfergegevens - de praktijk in de gevangenis te Gent⁶

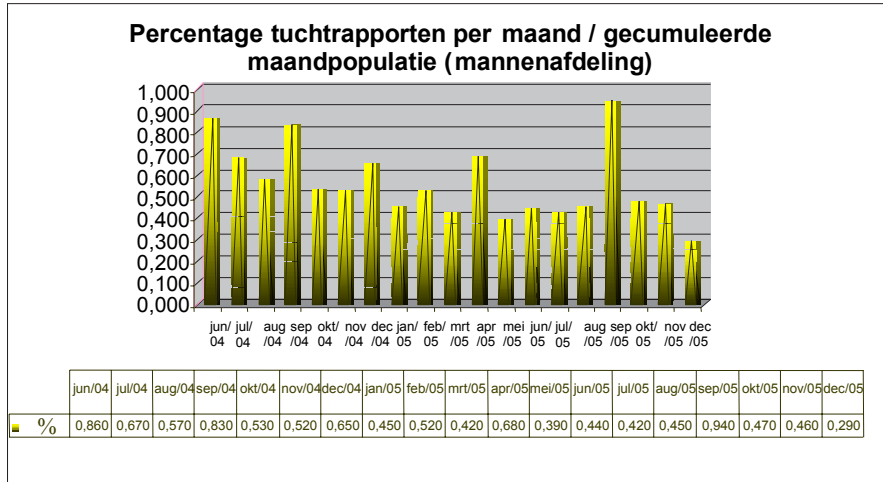
Uit de recente toepassing van de nieuwe circulaire blijkt dat er in de gevangenis te Gent niet meer tuchtrapporten worden opgesteld dan voorheen. De opgelegde sancties lijken ook minder zwaar te zijn in vergelijking met de voorgaande procedure. Het gebeurt nu zelfs vaker dat er geen sanctie wordt opgelegd. Nochtans leeft bij de gedetineerden het subjectieve gevoel dat er meer en sneller tuchtrapporten worden geschreven sinds de toepassing van de nieuwe procedure, alsook dat de sancties zwaarder zijn. Het aantal tuchtrapporten dat maandelijks opgemaakt wordt, moet proportioneel worden bekeken ten opzichte van de populatie.

In de periode van juni tot en met december 2005 werden er in de Gentse gevangenis 359 tuchtrapporten opgemaakt. Hierbij werd er bij 200 feiten

⁵ Koninklijk Besluit van 21 mei 1965 (B.S. 25 mei 1965) houdende het Algemeen Reglement van de Strafinrichtingen.

⁶ Onderzoek verricht door Liesbeth Vandecasteele in het kader van een criminologiestage in de gevangenis te Gent, oktober - december 2005.

FIGUUR 1

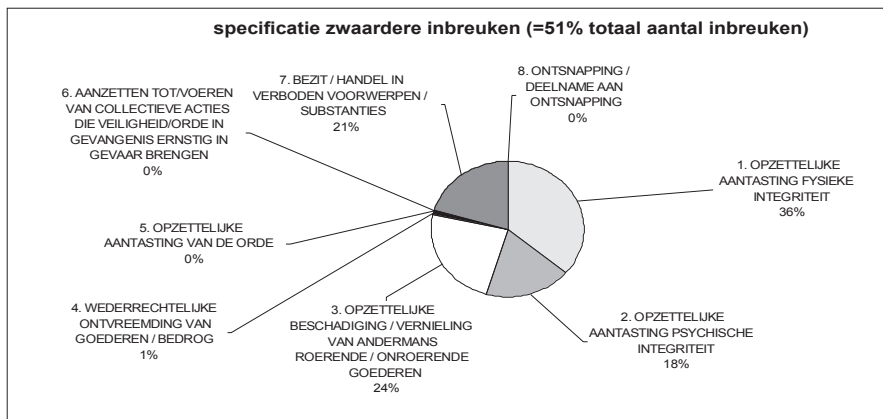

een sanctie opgelegd, waarvan men in 26 gevallen de plaatsing op de strafcel als sanctie uitsprak. 132 feiten werden "geseponneerd". In drie van de 359 gevallen betrof het een veiligheidsmaatregel en in 15 gevallen betrof het een ordemaatregel. Negen van de 359 rapporten werden ten gevolge van plotse transfers van gedetineerden in een andere gevangenis behandeld. De 359 tuchtrappen uit de onderzochte periode slaan evenwel op 410 inbreuken. Dit is te verklaren doordat sommige tuchtrappen meer dan één inbreuk rapporteerden. Zo kan fysieke agressie ten aanzien van een medege-detineerde

gepaard gaan met schelden naar een penitentiaire beambte.

De percentages uit de grafiek van figuur 1 behelzen het aantal verslagen aan de directeur betrekken op de gecumuleerde maandpopulatie voor iedere maand. Deze laatste werd berekend door de sommatie van de gemiddelde dagpopulaties. De percentages laten toe het aantal rapporten aan de directeur op relatieve wijze onderling te vergelijken. Er werden enkel gegevens over mannenafdeling weerhouden aangezien in de vrouwenafdeling pas sedert 1 juni 2005 systematisch werd geregistreerd op dit vlak.

FIGUUR 2

FIGUUR 3

In de Basiswet gevangeniswezen wordt een opdeling gemaakt tussen zwaardere en minder zware inbreuken. Deze categorisering heeft als gevolg dat er verschillende maxima qua sanctieduur zijn voor beide categorieën.

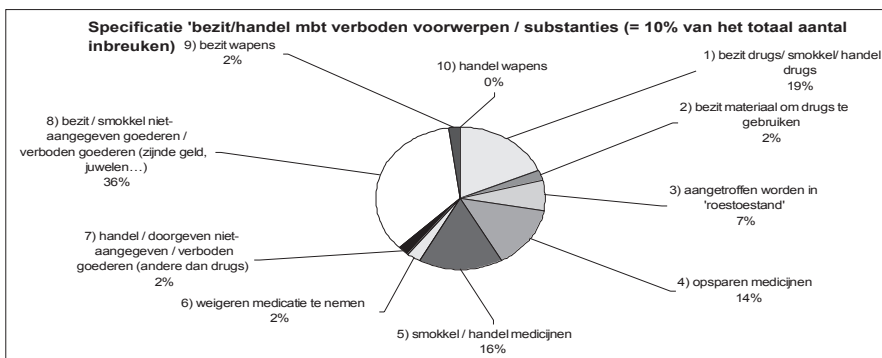
Bij een analyse van de soort inbreuken die de gedetineerden, zowel mannelijke als vrouwelijke, in de periode 1 juni 2005 tot en met 31 december 2005 hebben gemaakt, proberen we de feiten in te delen volgens de categorieën van de Basiswet gevangeniswezen. In de Gentse gevangenis is de ratio van de inbreuken 51 % inbreuken van "1ste categorie" (zware inbreuken) tegenover 49% inbreuken van "2de categorie" (minder zware inbreuken).

A. DE INBREUKEN VAN EERSTE CATEGORIE (ZWAARDERE INBREUKEN)

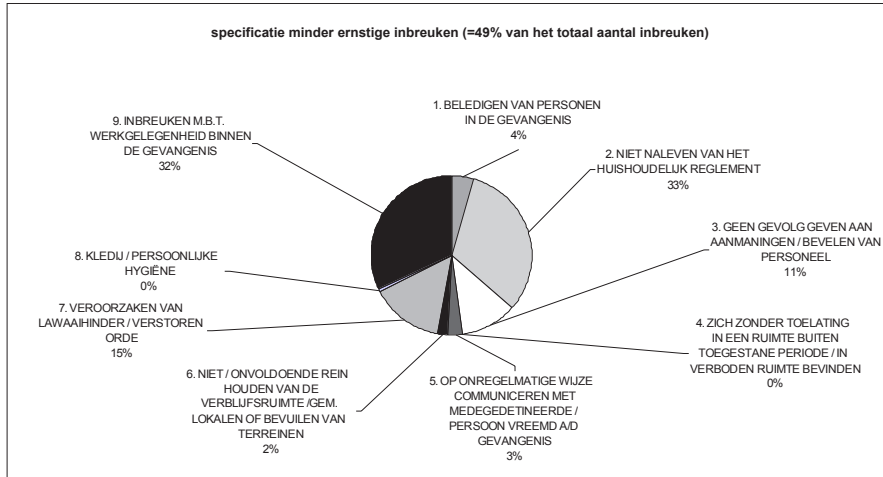
Zoals blijkt uit de figuur 3 gaat het bij de feiten van 'opzettelijke aantasting van de fysieke integriteit' voornamelijk om fysiek geweld of agressie ten aanzien van personeel, directie, medegedetineerden of bezoekers, alsook om de dreiging met geweld of fysieke agressie.

Bij de 'opzettelijke aantasting van de psychische integriteit' gaat het vooral om verbale agressie gericht op personeel of directie (niet naar medegedetineerden). De Basiswet gevangeniswezen stelt dat verbale agressie ten aanzien van een medegedetineerde een minder zware inbreuk uitmaakt. Hierbij kunnen ook bedreigende gebaren, zinnebeelden of geluiden worden ondergebracht.

FIGUUR 4

FIGUUR 5

Wat de 'opzettelijke beschadiging of vernieling van andermans roerende of onroerende goederen' betreft kan een onderscheid worden gemaakt tussen materiële agressie ten aanzien van het eigen materiaal en ten aanzien van andermans materiaal of materiaal dat aan de strafinrichting toebehoort. Onder deze categorie werd ook de celbarricade en het vernielen van de celinboedel ondergebracht.

'Wederrechtelijke ontvreemding van goederen en bedrog' omvat zaken zoals diefstal, afpersing en manipulatie.

De opzettelijke aantasting van de orde gaat om het niet naleven van de gedragsregels die noodzakelijk zijn voor het handhaven van een menswaardig samenlevingsklimaat in de gevangenis. Het aanzetten tot of het uitvoeren van collectieve acties die de veiligheid of orde binnen een strafinrichting ernstig in gevaar kunnen brengen betreft zowel het aanzetten tot, het zelf uitvoeren van en de deelname aan de uitvoer van collectieve acties. Het kan hier bijvoorbeeld gaan om de - voorafgaandelijk afgesproken en op touw gezette - gijzeling van een personeelslid door een groep gedetineerden.

Bij de categorie 'het bezit en de handel in verboden voorwerpen en substanties' (zie figuur 4), gaat het niet alleen om drugs. De verboden voorwerpen kunnen ook wapens zijn zoals keukermessen of scharen. Het kan eveneens gaan om geld of juwelen.

Ten slotte is ook de 'ontsnapping en de deelname aan de ontsnapping' een inbreuk die tot de categorie zwaardere tuchtrechtelijke feiten behoort. Hoewel dit feit door het strafrecht niet gesanctioneerd wordt - althans de ontvluchting van een gedetineerde op zichzelf niet - is dit op tuchtrechtelijk gebied wel strafbaar.

B. DE INBREUKEN VAN TWEDE CATEGORIE

Onder de minder ernstige feiten worden op de eerste plaats de belediging van personen 'in de gevangenis' ondergebracht. Het gaat hier om het beledigen of lastigvallen van of om het schelden naar medege-detineerden.

Een tweede subcategorie betreft het niet-naleven van het huishoudelijke reglement. Het gaat hier om feiten zoals inbreuken op het rook- en alcoholverbod, inbreuken op de telefoonregeling, "zwartkijken" (TV kijken zonder ervoor te betalen), het niet in orde zijn met allerhande zaken (vb. niet voorbereiden van de celinspectie).

Ook het geen gevolg geven aan aanmaningen of bevelen van personeelsleden wordt bij de minder zware inbreuken ondergebracht.

Hetzelfde geldt voor het zich bevinden, zonder toelating, in een ruimte buiten de toegestane periode of in een ruimte die men niet gemachtigd is te betreden, bijvoorbeeld zich in de tv-zaal of op een bepaalde wandeling bevinden zonder toestemming.

Het 'op onregelmatige wijze communiceren met medegedetineerden of personen vreemd aan de gevangenis' betreft inbreuken zoals contact hebben met personen die een strikt individueel regime hebben, het blijven "hangen" aan andermans celdeur, misbruik van een vertrouwensfunctie. Ook het niet rein of onvoldoende proper houden van de eigen cel, de gemeenschappelijke lokalen of terreinen kan een tuchtrapport tot gevolg hebben.

Daarnaast wordt ook het 'veroorzaken van lawaaihinder en het verstoren van de goede orde' als een tuchtrechtelijke inbreuk van de minder zware categorie beoordeeld. Het kan hierbij gaan om lawaaihinder overdag, zoals het aanhoudend storend zingen, maar ook om nachtlawaai (roepen naar andere cellen). De gedetineerde moet ook aandacht besteden aan zijn persoonlijke hygiëne en moet er op toezien dat zijn kledij proper is, op straffe van een tuchtverslag.

Ten slotte worden ook de inbreuken met betrekking tot de werkgelegenheid binnen een strafinrichting onder de noemer 'minder zware inbreuken' opgenomen. Het gaat bijvoorbeeld om het storen van het werk (vb. met voorwerpen gooien, meer praten dan werken...), het ongemotiveerd zijn voor zijn werk, de weigering een bepaald werkje te doen etc.

Knelpunten

Hoewel de nieuwe tuchtprocedure er gekomen is met het oog op een verbetering van het tuchtsanctiebeleid, wordt men bij de praktische uitvoering ervan geconfronteerd met heel wat knelpunten.

Een eerste praktisch probleem stelt zich bij bepaalde termijnen die in de ministeriële omzendbrief nr. 1777 worden vooropgesteld. Zo is het immers helemaal niet eenvoudig, en vaak is het zelfs onmogelijk, om binnen de 24 uur een advocaat of een tolk te vinden of op te roepen voor een hoorzitting, zowel voor de gedetineerde als voor de gevangenis (in de gevallen waar het om een geïnterneerde gaat).

Er bestond in het begin, en soms nu nog, nogal wat verwarring over de te gebruiken documenten.

Ook de vormelijke en inhoudelijke hogere eisen die aan het tuchtverslag werden gesteld, kostten menigeen wat moeite. Dit werd spoedig als leerpunt en als opleidingsonderdeel van teamopleidingsdagen aangepakt met zichtbare vooruitgang tot gevolg. De meeste tuchtverslagen worden nu met de computer opgesteld. Leidinggevenden in de gevangenis dienen erover te waken dat er gerapporteerd wordt waar nodig, en dat de rapportage waarheidsgetrouw is.

Niemand zal ontkennen dat de nieuwe procedure veel omslachtiger is dan de voorgaande: ze is veel meer formalistisch, er worden meer elementen schriftelijk weergegeven, beslissingen worden op expliciete wijze betekend, er is een hoorzitting die veel meer tijd in beslag neemt dan vroeger, de motivering van de beslissing vergt meer tijd.

Een realiteit is de grotere papierconsumptie die de nieuwe procedure teweegbrengt. Waar vroeger maximum een half A4-blad per tuchtrechtelijke inbreuk werd gebruikt, zijn er nu voor iedere casus minstens 25 vellen papier nodig. De nieuwe procedure is ook erg tijdrovend, zowel voor het personeel als voor de directie. De nieuwe procedure beoogt uitdrukkelijk een grotere rechtsbescherming van de gedetineerden, maar brengt manifest een bijkomende werklust mee voor directies. Het is dan ook van belang te zoeken naar oplossingen en te voorzien in middelen die hen toelaten dit praktisch-organisatorisch te regelen, zonder dat andere belangrijke managementdomeinen van hun functie daaronder lijden.

Naast de opmaak van de papierbundel die in het dossier moet worden gestopt, moet er ook een tuchtregister bijgehouden worden. De klachtmogelijkheid, die met de Basiswet gevangeniswezen zal gecreëerd worden, kan deze materiële implicatie alleen nog verergeren. De Minister belooft de kaders van 12 grote inrichtingen uit te breiden teneinde tegemoet te komen aan de bijkomende last die de procedure met zich meebrengt.

Hoewel de bijstand van een raadsman als één van de grote pluspunten van de nieuwe procedure wordt beschouwd, rijzen er toch enkele problemen bij de toepassing van dit recht. Zelfs voor kleine zaken moet een advocaat zich soms verplaatsen, hetgeen de gedetineerde ook op kosten jaagt, ook al heeft hij de vrije keuze een advocaat te nemen of niet. Maar ook gedetineerden vinden de hoorzittingen waarop soms heel wat actoren aanwezig zijn (directeur, administratief bediende, penitentiair assistent, kwartierchef of teamleider, eventueel andere getuigen en advocaat) soms buiten proportie en hadden al eens de neiging zelf de procedure te ridiculiseren, zeker in het geval waarin een bagatel aan de oorsprong van de procedure lag. Ook menig advocaat gaf op de zitting commentaar op de disproportie tussen de gevoerde procedure en de feiten die aan de basis lagen en dikwijls niet eens leidden tot een tuchtsanctie.

We vragen ons af of het niet beter ware kleine zaken in der minne te kunnen regelen en onmiddellijk af te handelen op het gewone spreekuur van de directeur daags na het ontvangen van het tuchtrapport. Dit zou ook vermijden dat kwalificaties die niets anders zijn dan communicatiestoornissen al te systematisch in de juridische sfeer worden getrokken. In de gevangenis is het soms beter gewoon eens vermanend op te treden zonder omslachtige procedure, al was het maar vanuit puur pedagogisch standpunt. Een al te formele procedure dreigt de relaties scheef te trekken en de omgang tussen gedetineerden en het personeel afstandelijker te maken.

Ook het taalgebruik is een knelpunt. De procedure zelf vindt plaats in de taal die van toepassing is krachtens de wet op het gebruik van talen in bestuurszaken. Anderzijds dient de gedetineerde die het voorwerp uitmaakt van een tuchtprocedure in staat te zijn deze te begrijpen. Gelet op het grote aantal anderstaligen in alle gevangenis staat men regelmatig voor een reëel probleem. In theorie heeft de gedetineerde het recht te begrijpen wat er in het tuchtrapport te lezen staat en wat er op de hoorzitting gezegd wordt. In de praktijk is dit niet altijd goed realiseerbaar.

Eenzijds is er niet altijd een personeelslid met de vereiste "talenknobbel" aanwezig, anderzijds is het soms moeilijk op tijd een tolk te vinden. In tegenstelling tot de regeling voor de rechtbank of voor de commissies (voorwaardelijke invrijheidstelling of bescherming van de maatschappij), zegt de circulaire dat in tuchtprocedures een beroep moet gedaan worden op een personeelslid dat de andere taal machtig is, of een regelmatige interveniënt of zelfs een "betrouwbare" gedetineerde. Slechts indien er niemand gevonden kan worden binnen de inrichting mag een beroep gedaan worden op een gekwalificeerde buitenpersoon tegen betaling. We zijn van oordeel dat deze informele regeling omtrent het tolken haaks staat op het initiële uitgangspunt om de tuchtprocedure zo professioneel en zo conform mogelijk met de rechtsprincipes te laten verlopen. Inzake tuchtprocedures moet de directeur-voorzitter als het ware zijn plan trekken, desnoods met de hulp van een andere gevangene! We zijn van oordeel dat dit een zwak element is van de circulaire.

Op het vlak van de toepassing van de tuchtcirculaire is er een schemerzone blijven bestaan ten aanzien van gedetineerden die lijden aan een geestesstoornis en van daaruit gedrag plegen dat indruist tegen de huishoudelijke regels. Een reëel probleem stelt zich voor de groep gedetineerden - zowel geïnterneerden als anderen - die lijden aan een ernstige geestesstoornis (vooral psychosen).

Zij stellen soms agressief of acting out gedrag als gevolg van hun geestestoestand (waanbeelden, schizofrenie, desintoxicatie, enz.). Moet in dergelijke gevallen ook systematisch gegrepen worden naar de tuchtprocedure of eerder naar een therapeutische (psychiatrische) behandelingsmaatregel?

De gevangenis te Gent kende in 2005 164 plaatsingen in de straf- of veiligheidscel, waarvan 110 (67%) plaatsingen als zuivere ordemaatregel en niet als tuchtsanctie.

Ten opzichte van de totale doorstroom op jaarbasis (ca. 3000 gedetineerden) betekent dit dat minder dan 5% van alle gedetineerden in de isolatiecel belandt. Immers, een aantal gedetineerden werd twee of meerdere malen geplaatst.

Merkwaardig is dat minstens 50% van alle plaatsingen gebeurde binnen de sfeer van een (acute) psychiatrische noodtoestand (suicidegevaar, acting out, psychotische opstoot, etc.). En het gaat hierbij niet uitsluitend om geïnterneerden, welke 23% van de 164 plaatsingen voor hun rekening nemen. Moeilijk begrepen gedrag dat ontstaat als gevolg van het weigeren medicatie te nemen komt frequent voor. Alle plaatsingen op de "veiligheidsceel" vallen buiten de tuchtprocedure zelf, maar dienen als ordemaatregel gemotiveerd te worden. Eigenlijk moeten deze als maatregelen van therapeutische aard worden beschouwd zoals ze ook in psychiatrische instellingen worden toegepast (de "blauwe kamer"). Omtrent maximale termijnen, zoals in het geval van strafcel, is niets geregeld. Hetzelfde geldt voor "beschermende" maatregelen die een regimebeperking inhouden ten aanzien van deze patiënten in het belang van zichzelf en van hun omgeving.

Besluit

De nieuwe tuchtprocedure ten aanzien van gedetineerden zoals geregeld door de ministeriële omzendbrief van 2 mei 2005 waarborgt in elk geval beter de formele interne rechtspositie van gedetineerden dan voorheen. Dit blijkt nu al uit een manifeste vermindering van het aantal tuchtbeslissingen dat vernietigd wordt door de Raad van State. Hetzelfde geldt voor het aantal schorsingen door de kortgedingrechter. De ervaring met de nieuwe circulaire leert tot hiertoe dat in de gevallen waar de voorgeschreven procedure werd gevolgd, er geen vernietigingen of schorsingen werden uitgesproken.

Regels van behoorlijk bestuur zoals de motiveringsplicht, de hoorplicht en openbaarheid van bestuur worden nadrukkelijker nageleefd.

Wanneer men een kosten-batenanalyse van een nieuw detentiesanctierecht maakt, moet men ook de vraag stellen welke daadwerkelijke voordelen dit voor de gedetineerden oplevert. Zijn zij zich wel degelijk bewust van de winst en ressorteert de circulaire ten aanzien van hen het effect zoals het beoogd werd? Ziet de "klant" het wel als een reële vooruitgang? Of brengt het voor de gedetineerde ook alleen maar meer kosten mee? Een eerste kleinschalig onderzoek in de gevange-

nis te Gent bracht aan het licht dat gedetineerden het subjectieve gevoel hebben strenger gesanctioneerd te worden dan vroeger en dat er vlugger een tuchtverslag wordt geschreven. Cijfermatig blijkt echter het tegendeel.

Het zou zeer interessant zijn een uitgebreider kwalitatief onderzoek te verrichten naar de impact van de tuchtregeling, zowel door de tuchtdossiers te bestuderen als door de gedetineerden én het personeel uitvoerig te bevragen. Ons inziens moet een tuchtprocedure een marginaal proces blijven dat niet in de plaats mag treden van een constructieve omgang van gevangenispersoneel met gedetineerden. De omzendbrief van 2 mei 2005 legt trouwens sterk de nadruk op dit subsidiaire karakter. Dialoog moet de primaire basis blijven van een humaan en gestructureerd leven en werken binnen de gevangenis muren, wat resulteert in orde en veiligheid. Er moet over gewaakt worden dat de formalisering, die gepaard gaat met de toepassing van de nieuwe regeling, geen nadelige effecten heeft voor de communicatie en de sfeer binnen de gevangenis. Wellicht is het nog voorbarig om op dit punt grote conclusies te trekken.

De cruciale vraag is en blijft of men met een nieuwe tuchtregeling bereikt dat de detentie er meer geordend, veiliger, humaner, ongestoorder, rehabilitatiever en meer herstelgericht door wordt voor de gedetineerde.

LIESBETH VANDECASTEELE *

LUC STAS **

EEN '(R)APPÈL OP HERSTEL'

Verslag van het Forum voor Herstelgerichte Detentie op 1 december 2005 in Gent

Het Forum had de intentie om een ontmoetingsplaats te zijn voor mensen die op één of andere manier betrokken zijn bij de uitvoering van de gevangenisstraf en geïnteresseerd zijn in de manier waarop het Directoraat-generaal Uitvoering van Straffen en Maatregelen (DG USM)

* student 2de licentie criminologie Universiteit Gent
(Liesbeth.Vandecasteele@UGent.be)

** directeur van de gevangenis te Gent
(Luc.Stas@just.fgov.be)